

Okamih pred večnou nocou

Britská autorka Sarah Kane je jednou z najvýraznejších predstaviteľiek *In-yer-face drámy*. Termín vytvoril a energicky propagoval Aleks Sierz. Vo svojej knihe *In-Yer-Face Theatre: British Drama Today (2001)* sa vzťahuje na novú vlnu britskej drámy 90. rokov, ktorá šokovala divákov provokatívnym použitím obscénneho jazyka, nahoty, násilia a tabuizovaných tém. Znepokojuje emocionálnou úprimnosťou a ostrým spochybňovaním morálnych noriem. ¹

4.48 Psychóza je autorkinou poslednou divadelnou hrou. Sarah Kane celú hru koncipuje ako dramatickou báseň. Pred dokončením navrhla režisérovi Jamesovi MacDonaldovi obsadiť inscenáciu mužom – doktorom a dvoma ženami, v texte sa však zoznam postáv nenachádza. ²

Všeobecne tu nenarazíme na klasickú štruktúru drámy, ako napríklad na prefixy prehovorov, zoznam postáv, scénické poznámky atď. Ide o experimentálnu hru pripomínajúcu lyrickú báseň „*Kaneová ve své práci postupne minimalizuje text ve prospěch obrazu. Díla mají symbolickou podobu*“ ³

Text pôsobí ako vnútorný monológ či dialóg, keďže sa v ňom nenachádzajú prefixy prehovorov, len repliky, ktoré vizuálne pôsobia ako báseň. Pomlčky implikujú dialóg medzi dvoma postavami. Vzhľadom k tomu, že text sa nevzťahuje ku konkrétnemu adresátovi a je primárne v prvej osobe singuláru, pôsobí ako inherentný prehovor jednej osoby.

V rámci hry môžeme sledovať aj dve pasáže, v ktorých sa namiesto slov nachádzajú náhodné čísla. Sarah Kane tu odkazuje na dvojminútový klinický test (*The Serial Sevens Test*) na meranie intelektuálneho poškodenia pri psychiatrických poruchách. Úlohou pacienta je odčítať od čísla sto číslo sedem, a pokračovať tak s výsledným číslom až pokiaľ sa priblíži k nule. ⁴ Čísla v hre *4.48 Psychóza* nie sú podľa kritérií tohto testu správne, a teda pacient trpí nejakou poruchou. Okrem zakomponovania klinického testu sa v texte nachádza aj psychiatrický posudok. Z toho vyplýva, že Kane ponúka fókus do bežnej praxe psychiatrických zariadení.

¹SIERZ, Aleks. *In-yer-face theatre*. [online], 2010 [cit. 2023-05-02]. Dostupné na: <<http://www.inyerface-theatre.com>>

²HOFFMANNOVÁ, Andrea. *Násilím proti násilí: divadlo in-yer-face*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. s. 93. ISBN 978-80-244-4860-2

³HOFFMANNOVÁ, Andrea. *Násilím proti násilí: divadlo in-yer-face*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. s. 121 ISBN 978-80-244-4860-2

⁴MANNING, Robert Thomas. The Serial Sevens Test. [online] *JAMA Network*, 1982 [cit. 2023-05-02]. Dostupné na: <<https://jamanetwork.com/journals/jamainternalmedicine/article-abstract/602129>>

Číslo 4.48 odkazujú na čas, v ktorom sa (kdo) pravidelne zobúdzala s čistou hlavou a jasnými myšlienkami.⁵ V texte ho Sarah Kane nazýva aj ako šťastnú hodinu: „*happy hour*

kdy přichází jaro

teplá tma

kteřá mi vysaje oči“

Môžeme to však interpretovať ako „*okamih najhlbšej duševnej krízy*“⁶, kedy Sarah Kane osobne prežívala myšlienky na samovraždu najintenzívnejšie, čas, kedy z nej patologická depresia saje život.

Sarah Kane v hre obzvlášť rozoberá tému samovraždy, ktorá je úzko spojená aj so samotnou autorkou, keďže sa tesne po dopísaní tejto hry v nemocnici obesila, čomu predchádzali dlhodobé psychické problémy. Je však otázne, či v tomto kontexte môžeme text považovať iba za list na rozlúčku, prípadne ako manifest vlastnej samovraždy. Pretože takéto konštatovanie môže veľmi jednoducho banalizovať celú jej tvorbu. Mark Ravenhill, taktiež predstaviteľ *in-yer-face* drámy a priateľ Sarah Kane, to opísal nasledovne:

„Je riskantné nahliadať na dielo Kane ako na jednu dlhú prípravu na samovraždu... Len jej posledná hra 4.48 Psychóza bola napísaná v období depresii a hospitalizácie – aj cez to nekončí jednoznačne. Je v nej záblesk osvietenia – v živote alebo smrti? K jej hrám by sme mali pristupovať skôr ako k dielam autorky obdarenej veľkým hnevom a sardonickým humorom, ktorá videla krutosť sveta, ale zároveň schopnosť človeka milovať.“⁷

Kane v tomto diele nemusí hovoriť iba o vlastnej vízii samovraždy, ale aj o všeobecnom zúfalstve človeka, ktorý nad týmto činom uvažuje. Nenahliada na svet len v pesimistickej a nihilistickej perspektíve. „*Nic netrvá večne*

(kromě toho nic)“ (23)

Ale opisuje intenzívnu túžbu po láske a harmónii, ktorá je pre hlavnú postavu poslednou nádejou. V konkrétnej časti textu (od strany 24-26) môžeme vnímať jednotlivé vety ako

⁵ HOFFMANNOVÁ, Andrea. *Násilím proti násilí: divadlo in-yer-face*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. s. 93. ISBN 978-80-244-4860-2

⁶ BROCKETT, Oscar G. a Franklin J. HILDY. *Dějiny divadla*. Preložil Milan LUKEŠ. Praha: Divadelní ústav, 2019. s.928. ISBN 978-80-7008-225-6.

⁷ 'Suicide art? She's better than that'. *The Guardian*, 2005. [online] 2005 [cit. 2023-05-02]. Dostupné na: <<https://www.theguardian.com/stage/2005/oct/12/theatre>>

„zoznam“ toho, čo by mala resp. chcela: „*dosáhnout cílů a naplnit ambice*“ až po „... *získat náklonnost vytouženého Druhého... být milována. být svobodná*“ (24-26)

Hlavná postava síce konkrétne pomenúva svoje potreby, ale nie je schopná ich realizovať, pretože jej v tom bránia depresívne stavy, a tým pádom sú jej dispozície obmedzené. A teda, čo ak **nedokáže milovať**, avšak **chce byť milovaná**?

V dialógu s doktorom hlavná postava hovorí, že je jej poslednou nádejou on, ale doktor odpovedá: „*vy nepotřebujete přítele, vy potřebujete doktora*“ (26). V tejto replike sa naráža na psychiatrickú liečbu ako istú nevyhnutnosť v súvislosti s jej psychickým stavom: „...*člověk nemůže mít rád nikoho kdo nemá rád sám sebe*“ (27) A zároveň kladie otázku, čo ponúka svojim priateľom za to, že sú jej oporou, resp. dokáže byť aj ona oporou pre nich? Je možné, aby s niekým viedla harmonický vzťah, keď nedokáže milovať ani samú seba? Doktor potrebuje, aby jeho priatelia boli prítelní - aby ich vzťah bol vyrovnaný a obohacujúci. Postava ženy je tá, ktorá potrebuje oporu, ale nevie to ponúknuť druhým, pretože bojuje so seba-deštruktívnymi sklonmi, ktoré sú produktom nenávisťi k sebe samej a vedú k myšlienkam nad samovraždou.

A ako dialóg prúdi ďalej, hlavná postava seba-reflexívne zhodnotí: „*zlobím se protože chápu ne proto že bych to nechápala*“ (28)

Hnevá sa pretože je v nej vnútorný rozpor medzi tým, čo by mala/chcela robiť a tým, čo nevie ovládať – nevie ovládnuť vlastné depresívne stavy.

Hra 4.48 *Psychóza* je okrem iného dôležitá preto, že otvára tému psychických porúch z pozície osoby, ktorá ňou trpí. A či sa už rozhodneme separovať autorku od diela, alebo budeme text vnímať ako osobnú sved' – ostane v ňom aspekt subjektivity a osobitej skúsenosti človeka s duševnou chorobou. Intímna sonda do mysle nešťastného človeka, ktorú Sarah Kane sprostredkúva, slúži v prospech povedomia o stavoch depresie, seba-deštruktívnych sklonoch, či praktikách psychiatrických zariadení. Atmosféru zintenzívňuje nepravidelná štruktúra drámy, lyrizácia jazyka, či artefakty z prostredia psychiatrickej liečebne apod. Aj napriek pesimizmu, ktorý vyplýva z hlavnej témy hry, Sarah Kane prináša istú nádej, *happy hour*, okamih pred večnou nocou: „*Pamatuj si to světlo a veř tomu světlu*“ (5, 21)

Zdroje:

BROCKETT, Oscar G. a Franklin J. HILDY. *Dějiny divadla*. Preložil Milan LUKEŠ. Praha: Divadelní ústav, 2019. ISBN 978-80-7008-225-6.

HOFFMANNOVÁ, Andrea. *Násilím proti násilí: divadlo in-yer-face*. Olomouc: Univerzita - Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4860-2

KANEOVÁ-, Sarah. *4.48 Psychóza*. Preložila Jitka SLOUPKOVÁ. Praha: Divadelní ústav, 2002. ISBN 80-7008-130-9

MANNING, Robert Thomas. The Serial Sevens Test. [online] *JAMA Network*, 1982 [cit. 2023-05-02]. Dostupné na:<<https://jamanetwork.com/journals/jamainternalmedicine/article-abstract/602129>>

SIERZ, Aleks. *In-yer-face theatre*. [online], 2010 [cit. 2023-05-02]. Dostupné na: <<http://www.inyerface-theatre.com>>

'Suicide art? She's better than that'. *The Guardian*, 2005. [online] 2005 [cit. 2023-05-02]. Dostupné na:<<https://www.theguardian.com/stage/2005/oct/12/theatre>>